

## **„SPALVOTŪJŲ REVOLIUCIJŲ“ FENOMENAS REVOLIUCIJOS TEORIJOS POŽIŪRIU. TULPIŲ REVOLIUCIJA KIRGIZIJOJE**

*VADIM VOLOVOJ*

Straipsnyje analizuojamas „spalvotosios revoliucijos“ fenomenas, ir tai yra naujas revoliucijų studijų etapas. Straipsnio tikslas – ištirti šį reiškinį vadovaujantis klasikinėmis revoliucijos teorijomis, siekiant surasti galimą jo santykį su ankstesniais revoliucijų aiškinimais ir parodyti išskirtinius jo bruožus. Straipsnyje yra trumpai apžvelgiamos keturios revoliucijų studijų kartos, suformuluojamos pagrindinės revoliucijų tyrimo problemos, pateikiamas „spalvotosios revoliucijos“ apibrėžimas ir jos modelio schema. Taip pat straipsnyje yra pateikiama trumpa Kirgizijos tulpių revoliucijos analizė, siekiant išsiaiškinti, kiek šis atvejis (ne)atitinka nusistovėjusius „spalvotosios revoliucijos“ principus.

Pagrindinė straipsnio išvada yra ta, kad „spalvotosios revoliucijos“ turi būdingų bruožų, kurių iš esmės neišskiria ir neišplėtoja ankstesni revoliucijų tyrimai. Svarbiausias „spalvotųjų revoliucijų“, palyginti su praeities revoliucijomis, išskirtinumas (antrasis kertinis „spalvotųjų revoliucijų“ elementas, šalia objektyvios visuomeninio nepasitenkinimo valdžia ir padėtimi šalyje bazės) – jų technika (t. y. kaip nuverčiama valdžia), kuri a) yra novatoriška politinių technologijų taikymo prasme ir b) orientuojasi visų pirma į žmonių

---

Vadim Volovoj – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto doktorantas ir Geopolitinių studijų centro ([www.geopolitika.lt](http://www.geopolitika.lt)) vyr. ekspertas (el. paštas: [vadim@geopolitika.lt](mailto:vadim@geopolitika.lt)).

© Vadim Volovoj, 2008

Straipsnis įteiktas redakcijai 2008 m. gegužės 19 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2008 m. rugšėjo 25 d.

(minios) sąmonės paveikimą ir valdymą (*ad hoc*, arba „savo“, arba „naujos“ tautos sukūrimą). Pastarasis aspektas revoliucijų tyrinėtojų tik pradedamas nuodugniau analizuoti ir yra vertas tolesnio dėmesio.

Šešiasdešimt metų mes apgaudinėjome save įsivaizduodami, kad matėme revoliucijos pabaigą. Buvo manoma, kad viskas baigėsi *Brumaire* 18-ąją, o paskui 1814 m. Aš pats 1830 m., kai pamačiau demokratiją, sunaikinusią visas privilegijas ir palikusią tik būtinos nuosavybės privilegiją, pamaniau, kad viskas baigta. Maniau, kad vandenynas pagaliau surado savo krantą. Aš klydau. Dabar akivaizdu, kad banga kyta, o jūra vis dar plečia savo ribas, ir ne tik mes nepamatėme stulbinančios revoliucijos, prasidėjusios mums dar negimus, galo, bet ir mūsų vaikai vargu ar jį pamatys. Visuomenė yra ne modifikacijos, o transformacijos būsenos.<sup>1</sup>

ALEXIS DE TOCQUEVILLE, 1861 m.

Revoliucijos tematika yra labai sena. „Revoliucija tapo istorikų ir filosofų tyrimų objektu beveik nuo pat Vakarų intelektualinės minties pradžios. Platonas ir Aristotelis pateikė pirmąją teorinę, o Tukididas pirmąją istorinę šio reiškinio analizę.“<sup>2</sup> Tačiau tik XIX ir XX a. revoliucijos problema atsidūrė istoriografijos studijų dėmesio centre. Tai nulėmė didžiųjų revoliucijų (angl. *Great Revolutions*), kaip antai Anglijos revoliucijos, Prancūzijos didžiosios revoliucijos, Amerikos revoliucijos ir Rusijos revoliucijos, reikšmė pasaulio raidai.

Ilgą laiką istorikai buvo vieninteliai rimti revoliucijų tyrinėtojai. Žodis „revoliucija“ iki XVII a. neturėjo jokios politinės reikšmės ir buvo siejamas daugiausia su astronomija (revoliucija planetų judėjimo sistemos supratimo srityje). Po 1688 m. Anglijos revoliucijos šis terminas tapo „valdžios pasikeitimo“ sinonimu, o po Prancūzijos didžiosios revoliucijos, stiprėjant marksizmo įtakai, jį imta sieti apskritai su nauja tvarka kokioje nors srityje (faktiškai nuo to laiko ir prasideda visa ta painiava, lydinti revoliucijos studijas). Šiandien sąlygiškai<sup>3</sup> galima kalbėti apie keturias politinės revoliucijos, pri-

pildytos ekonominių, sociologinių, psichologinių ir kitokio pobūdžio elementų, fenomeno analizės kartas. Paskutinis susidomėjimo revoliucijomis impulsas yra susijęs su įvykiais Irane, Nikaragvoje, Vidurio ir Rytų Europoje (VRE), Kinijoje, Etiopijoje ir t. t. „Paskatinti šių įvykių, ypač Irane ir Centrinėje Amerikoje, mokslininkai, siekdami dar geriau suprasti revoliucijos procesus, pradėjo peržiūrėti tradicinius argumentus ir generuoti naujas išvagas bei prieigas.“<sup>4</sup> „Spalvotosios revoliucijos“ posovietinėje NVS erdvėje atvertė naują revoliucijų studijų puslapį. Tam tikra prasme šios revoliucijos (jeigu jas galima taip pavadinti) yra panašios į įvykius Vidurio ir Rytų Europos šalyse Sovietų Sąjungos (SSRS) žlugimo metais, tačiau jos turi ir išskirtinių (naujoviškų, postmodernių) bruožų. Pažymėtina, kad kol kas „spalvotųjų revoliucijų“ fenomenas kaip reikiant nėra ištirtas. Pirma, nauja revoliucijų banga (išskyrus Jugoslaviją) kilo specifinėse ir mažai Vakaruose žinomose buvusiose SSRS valstybėse<sup>5</sup>. Antra, literatūroje paprastai arba yra aptariamasi atskiros „spalvotosios revoliucijos“ (Gruzijos rožių revoliucija, Ukrainos oranžinė revoliucija ar Kirgizijos tulpių revoliucija) be lyginamosios jų analizės, arba „spalvotųjų revoliucijų“ fenomenas yra tiriamas atsietai nuo ilgametės revoliucijų teorijos, tai yra trūksta nuodugnių sisteminių studijų<sup>6</sup>.

Šio straipsnio tikslas yra pateikti trumpą istorinę revoliucijos studijų apžvalgą, išskiriant pagrindinius jų akcentus ir problemas (pirmoji ir antroji straipsnio dalys) ir smulkiau išanalizuoti „spalvotosios revoliucijos“ fenomeną, parodant jo santykį su analitine revoliucijų tyrimų tradicija, apibrėžiant išskirtinius bruožus bei pateikiant „spalvotosios revoliucijos“ definiciją ir vykdymo modelį (trečioji ir ketvirtoji straipsnio dalys). Pabaigoje bendrais bruožais aptariamas praktinis Kirgizijos tulpių revoliucijos atvejis, siekiant išsiaiškinti, kiek jis atitinka „spalvotosios revoliucijos“ tipą (t. y., kiek „kovo įvykius“ Biškeke, kaip juos vadina dauguma Kirgizijos ekspertų, galima vadinti „spalvotąja revoliucija“). Tipiškas ir iškalbingiausias „spalvotosios revoliucijos“ pavyzdys yra, be abejo, „oranžinė“ revoliucija

Ukrainoje. Tulpių revoliucija Kirgizijoje šiek tiek išskirta iš bendro konteksto, tačiau šis atvejis yra specifiškiausias iš visų (tą lėmė Kirgizijos kaip Centrinės Azijos šalies politinė ir socialinė kultūrinė situacija) ir mažiausiai ištirtas.

### ***Revoliucijų studijų genezė***

Keliuose savo straipsniuose, parašytuose devintajame XX a. dešimtmetyje<sup>7</sup>, žinomas revoliucijų tyrinėtojas Jackas Goldstone'as išskiria tris teoretikų, plėtojančių revoliucijų tematiką, kartas. Pirmajai kartai priklauso tokie ekspertai kaip George'as Sawyeras Pettee ir Crane Brinton. Šią mokyklą galima apibūdinti kaip istorinę deskripcinę, daugiausia dėmesio ji skyrė išsamiam didžiųjų revoliucijų aprašymui, neieškodama revoliucijų teorinių priežasčių<sup>8</sup>. Antrosios kartos revoliucijos analitikai tyrinėjo šį fenomeną iš struktūrinio funkcionalizmo pozicijų, susipinančių su sociopsichologine įžvalga, ir per modernizacijos prizmę. Iš jų išsiskiria Jamesas C. Daviesas, Neilas Smelseris, Chalmersas Johnsonas, Samuelis P. Huntingtonas ir Tedas Robertas Gurras. Šios kartos atstovai kėlė sau labai ambicingą tikslą – sukurti bendrą (angl. *general*) revoliucijos teoriją, tačiau buvo sukritikuoti už tai, kad jų pasiūlyti kintamieji (santykinis skurdas, subsistemų disbalansas ir pan.) buvo pernelyg neaiškiai apibrėžti, labai sunkiai pastebimi ir išmatuojami ar tiesiog tautologinio pobūdžio.

Vis dėlto Ch. Johnsono disfunkcinė revoliucijos teorija, pristatyta 1966 m. knygoje „Revolutionary Change“<sup>9</sup>, ligi šiol tebėra viena įspūdingiausių. Jos esmė yra labai paprasta: socialinė sistema veikia būdama nuolatinio disbalanso (disekvilibrumo) būsenos. Tačiau šitas disbalansas, sukiamas vertybių ir darbo pasidalijimo struktūros pokyčių, nėra pakankama revoliucijos sąlyga. Kad revoliucija įvyktų, jis turi pasiekti kritinį lygį (tiesa, autorius smulkiau nepaaiškina, kaip plėtojasi disbalanso procesas, nurodydamas tik statiškas revoliucijos fazes ir *koks yra kritinis disekvilibrumo lygis*). Tokioje situacijoje labai svarbus vaidmuo, Ch. Johnsono nuomone, priklauso valsty-

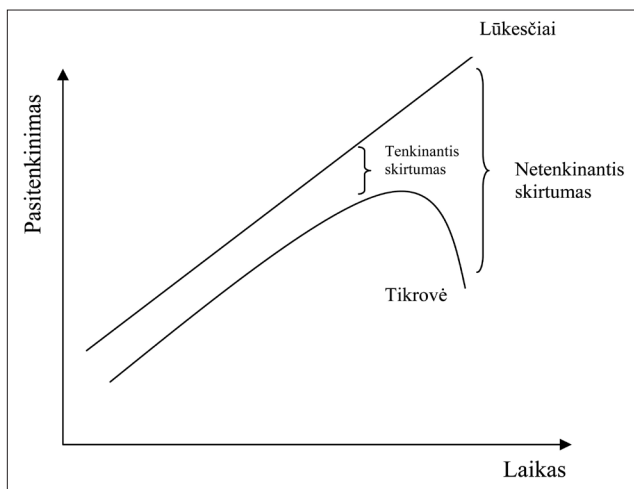
bės valdžiai. Smarkus ilgalaikis politinės sistemos ir jos aplinkos išsibalansavimas gali tapti paskata neberemti esamo režimo. Šioje situacijoje elitas gali elgtis ketveriopai: imtis konservatyvių reformų (minimalūs trumpalaikiai pakeitimai, reaguojant į susiklosčiusią padėtį), sistemingai prisitaikyti prie protestuotojų reikalavimų (kol valdžia „atsveria“, t. y. susidoroja su pilietinių masių jai pateikiamais reikalavimais, egzistuoja politinės sistemos pusiausvyros ir stabilumo tikimybė), nieko nedaryti (tikintis, kad kilusi įtampa yra laikina) arba atkakliai priešintis bet kokiems pokyčiams (protestuotojų reikalavimams). Jeigu valdžia nuosekliai demonstruoja politinę impotenciją krizės sąlygomis ir / ar vis dar tvirtai tiki savo jėgomis, lemiamą revoliucijos proveržio prielaidą turi tapti koks nors „akceleratorius“ (kažkas, kas įtikintų protestuotojus, kad jie gali sėkmingai nuversti valdžią). Tačiau, kaip aiškina Ch. Johnsonas, net prasidėjusi revoliucija gali nepasisiekti. Jos (ne)sėkmė paprastai priklauso nuo dviejų veiksnių: jėgos struktūrų (pirmiausia kariuomenės) pozicijos ir to, kiek naujai siūlomos idėjos patrauklios plačiajai visuomenei.

Labai panašios yra J. C. Davieso ir T. R. Gurro antrosios kartos revoliucijos teorijos (skiriasi kai kuriais niuansais), paremtos ekonomine logika ir psichologinėmis išvalgomis. Socialinės psichologijos metodas, kuriam pagrindus padėjo Gustave'o Le Bono revoliucijos psichologijos tyrimai, siekia paaiškinti individų prievartos ir dalyvavimo revoliucinėje veikloje motyvus. Ši koncepcija atgijo JAV XX a. septintojo dešimtmečio tyrimuose, kai buvo suformuluota santykinės deprivacijos teorija, kuri svarbiausia kolektyvinės prievartos politikoje priežastimi laikė psichologinių visuomenės pažiūrų ir nuostatų pokyčius, t. y. subjektyvią percepciją. T. R. Gurras teigė, kad piliečių nepasitenkinimas esamų socialinių sąlygų teikiamomis galimybėmis gali suformuoti tvirtą visuotinės opozicijos esamam režimui pagrindą<sup>10</sup>. Esminis revoliucijos veiksnys – plačiųjų visuomenės sluoksnių (masių) frustracija dėl atotrūkio tarp realiojo ir laukiamo poreikių patenkinimo, kai žmonės *mano*, kad yra nusipelnę daugiau, negu gauna (absoliučiai ir / ar palyginti su kitais savo ir / ar kitų šalių visuomenės

atstovais). Revoliucinė įtampa ypač pavojinga tada, kai nustatytos institucinės procedūros tam tikrai visuomeninės klasei ar nemažai visuomenės daliai nesuteikia tų politinių teisių, į kurias ši mano turinti teisę, atsižvelgdama į savo visuomeninį statusą.

J. C. Daviesas teigė: „Revoliucijos dažniausiai kyla, kai po ilgo objektyvaus ekonominio ir socialinio kilimo etapo prasideda trumpalaikis smukimas. Svarbiausias poveikis žmonių mąstymui tam tikroje visuomenėje pirmuoju laikotarpiu būna suformuotas tikėjimo galimybe nuolat tenkinti savo poreikius, kurie vis didėja. Antruoju laikotarpiu dvasinę būseną nusako nerimas ir frustracija dėl to, kad esama tikrovė neatitinka tos, kurios tikėtasi. Tikroji socialinės ekonominės raidos padėtis nėra tokia reikšminga kaip viltis, kad ankstesnė pažanga, kuri dabar užblokuota, gali ir turi vykti ateityje.“<sup>11</sup> Taigi masių viltys ypač padidėja ir grėsmė valdžiai iškyla tada, kai imamos diegti reformos iš pradžių suformuoja ir palaiko geresnio gyvenimo viltis, o paskui staiga žlunga. Neryžtingumas darant permainas, menkos reformos tik dar labiau kursto pilietinį pasipiktinimą, atimdami iš plačiųjų masių sluoksnių viltį patenkinti didėjančius lūkesčius. Pažymėtina, kad J. C. Daviesas paprastai yra kaltinamas ekonominiu determinizmu, nors pats jis laiko savo teoriją labiau psichologine. Viena vertus, jai pagrįsti jis iš tikrųjų pasitelkia daugiausia ekonominius pavyzdžius, bet pirmiausia nori pabrėžti (nors tai ir yra sunkiai išmatuojama), kad psichologinė percepcija gali būti nesusijusi su objektyvia žmogaus ekonomine padėtimi (pavyzdžiui, asmuo gali būti absoliučiai ir santykinai pasiturintis, bet vis tiek manyti, kad yra nusipelnęs daugiau, arba gyventi absoliučiai ir santykinai skurdžiai, bet vis dar taikstytis su esama padėtimi: tam įtakos gali turėti kultūriniai ir kitokio pobūdžio veiksniai). J. C. Davieso teorija gali būti pavaizduota grafiškai, vizualiai parodant objektyvių socialinės ekonominės sistemos teikiamų galimybių ir subjektyvios jų percepcijos santykį (žr. 1 pav.).

Aštuntajame XX a. dešimtmetyje ėmė reikštis trečioji revoliucijos teorijų karta: daug labiau struktūralistinė, palyginti su gana indi-



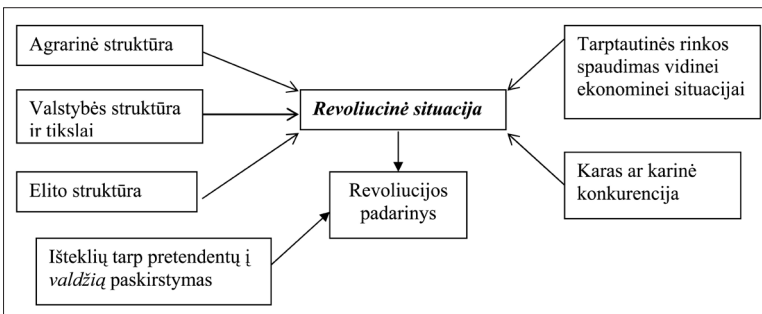
1 pav. *J kreivė*

*Šaltinis:* Michael H. Glantz. Davies J-Curve Revisited, 27 June 2003 // <[www.fragilecologies.com/jun27\\_03.html](http://www.fragilecologies.com/jun27_03.html)> [žiūrėta 2008 01 27]

vidualistinėmis antrosios kartos teorijomis. Ji labiausiai yra siejama su Thedosu Skocpol vardu (taip pat su Jeffrey'iu Paige'u ir Charlesu Tilly'iu) ir plėtoja Barringtono Moore'o bei Erico Wolfo idėjas. Savo garsioje studijoje „States and Social Revolutions“<sup>12</sup> T. Skocpol norėjo išsiaiškinti, kokios socialinių revoliucijų priežastys. Jos pateiktas revoliucijos modelis yra struktūrinis mažiausiai dviem prasmėmis<sup>13</sup>: a) jo centre yra struktūriniai santykiai (tarp klasių, tarp klasių ir valstybių, tarp valstybių); b) autorė tvirtina, kad revoliucijos yra „objektyvios krizės, kuri kyla ne dėl kokios nors vienos grupės ar klasės ir nėra jų kontroliuojama“, padarinys. T. Skocpol taip pat pateikė ilgai laikytą savotišku etalonu socialinės revoliucijos apibrėžimą: „Socialinės revoliucijos yra staigi, esminė visuomenės sandaros ir klasinių struktūrų transformacija, kuri yra lydima klasiniu pagrindu kylančių maištų iš apačios ir kuri įvyksta iš dalies dėl jų.“<sup>14</sup> Tačiau T. Skocpol buvo labai sukritikuota už savo mintį, kad revoliucijos iš esmės nėra daromos, o tiesiog ateina, taip pat už pernelyg didelį valstybės, kaip

analizės lygmens ir aiškinimo instrumento, sureikšminimą (T. Scocpol modelis yra pavaizduotas 2 pav.).

2001 m. J. Goldstone'as savo straipsnyje „Toward a Fourth Generation of Revolutionary Theory“ rašė: „Trečiosios revoliucijos teorių kartos dominavimas, atrodo, baigėsi. Apibrėžta ketvirtos kartosios teorija dar neatsirado, tačiau jos gairės yra aiškios. (...) Ketvirtosios kartos revoliucijos teorija turi apversti aukštyn kojomis visas esmines T. Skocpol išlygas. Ši teorija laikys stabilumą probleminiu, išryškins daugybę veiksnių ir sąlygų, kurie sukelia destabilizaciją, ir pripažins, kad revoliucijų procesas ir padariniai priklauso nuo grupių identiteto, tinklų ir koalicijų, lyderių ir konkuruojančių ideologijų bei santykių tarp vadovų, elitų, visuomenės grupių ir užsienio jėgų, reaguojant į besiklostantį konfliktą.“<sup>15</sup> Ketvirtosios revoliucijų teorijos kartos kūrėjų dėmesio centre taip pat turės būti visuomenės „kultūrinė aplinka“ (angl. *cultural framework*)<sup>16</sup>. Kaip savo straipsnyje „Theories of Revolution Revisited: Toward a Fourth Generation?“ pažymi Johnas Foranas: „Pavyzdžiui, visa kultūros sritis turės būti ištirta nuodugniau; mes turime išsiaiškinti ryšius tarp diskurso, politinės kultūros, ideologijos ir motyvacijos – didžiulis darbo baras būsiamiems revoliucijos studentams.“<sup>17</sup>



2 pav. *Theodos Skocpol revoliucijos modelis, pateiktas Jacko Goldstone'o*

*Šaltinis:* Jack Goldstone. Theories of Revolution: The Third Generation // World Politics. 32 (3), 1980, p. 441.



### *Revoliucijos studijų problemos*

Kaip pasakė Karlas Kautsky'is: „Yra tik keli konceptai, dėl kurių būtų tiek ginčų ir nesutarimų, kiek dėl revoliucijos koncepto. (...) Tik keli dalykai yra tokie pat neapibrėžti.“<sup>18</sup>

Revoliucijų tyrėjai iš tikrųjų susiduria su daugybe problemų. Pirmiausia, kaip pažymėjo J. Goldstone'as: „Visavertis revoliucijos tyrimas turi atsižvelgti į elito ir visuomenės grupių koalicijų lankstumą, į revoliucinės mobilizacijos ir jos lyderių elgesio procesus bei į revoliucijos vykdytojų tikslus ir jos padarinius.“<sup>19</sup> Kitaip tariant, revoliucija nėra tik trumpalaikis epizodas – tai ilgalaikis tęstinis procesas, susidedantis iš daugybės stadijų<sup>20</sup>, kurių kiekvieną būtina analizuoti atskirai (tikslų, taktikos ir kitomis prasmėmis). Papildomos reikšmės šiuo atveju įgyja regioniniai ir nacionaliniai (kultūriniai, religiniai, etniniai, ekonominiai ir t. t.) skirtumai: revoliucinio pobūdžio procesai Lotynų Amerikoje, Azijoje, Afrikoje, VRE, o dabar ir posovietinėje NVS erdvėje turi savų išskirtinių niuansų.

Antra, tiriant revoliucijas, svarbus yra tyrimo lygmuo. Kaip jau buvo pažymėta, antrosios kartos revoliucijos teorijos faktiškai „susasmenino“ revoliucijos studijas. O T. Skocpol revoliucinio modelio centre jau stovėjo valstybė ir struktūrinės jos raidos sąlygos. Šalia to dar yra tarptautinė aplinka, kuri irgi gali daryti įtaką revoliucijai atskiroje šalyje: paskatinti ją, kištis į jos eigą, kontroliuoti jos padarinius. Tiesą sakant, atskirti tuos lygmenis bendroje revoliucijos analizėje būtų neprasminga. Kaip pažymėjo Harry'is Ecksteinas, kiekvienas revoliucijos paaiškinimas „turėtų atsižvelgti tiek į elgesio, tiek į struktūrinius veiksnius“<sup>21</sup>. Todėl revoliucijos proceso studijos yra tapusios tarpdalykinės (jose susipina politikos mokslai, sociologija, psichologija, ekonomika ir t. t.), o revoliucijos tyrėjai savo analitiniuose darbuose privalo derinti daugybę aktualių teorijų (intereso grupių, elito, modernizacijos, racionalaus pasirinkimo ir kitas).

Trečia, ilgą laiką daugybė mokslininkų kertiniu ir neatsiejamu revoliucijos bruožu laikė prievartą. Tačiau kaip viename savo straipsnių rašo Isaacas Kramnickis: „Revoliucijos kaip prievartinio pobūdžio politinių pasikeitimų apibūdinimas kelia tam tikrų problemų. Jis atmeta neprievartinės revoliucijos galimybę ir tuo pat metu nepastebi nerevoliucinės prievartos. (...) Ar tai reiškia, kad ateityje mes negalėsime pavadinti revoliucija reikšmingų parlamentinio, o ne prievartinio pobūdžio pokyčių?“<sup>22</sup> Ši 1972 m. padaryta išvalga tapo kaip niekada aktuali XXI a. pradžioje, nes išskirtiniu „spalvotųjų revoliucijų“ bruožu tapo sąlygiškai taikus jų pobūdis (ypač palyginti su kraujo upėmis, kurios liejosi Prancūzijos didžiosios revoliucijos laikais). O gal tai reiškia, kad „spalvotosioms revoliucijoms“ negalima taikyti „revoliucijos“ termino?

Todėl nenuostabu, kad ginčai dėl universalios revoliucijos apibrėžimo vyksta ligi šiol (pasisekė tik daugmaž suformuluoti „didžiosios revoliucijos“ apibrėžimą<sup>23</sup>), ir niekaip nepavyksta sukurti išsamios bendro pobūdžio revoliucijos teorijos. Tačiau gal iš principo neverta kurti to universalios revoliucijos apibrėžimo ir bendros revoliucijos teorijos? Šiuo atveju prasmingai skamba Perezio Zagorino mintis: „Po šitos revoliucijos teorijų apžvalgos peršasi išvada, kad tyrimo objektas yra gyvos, bet netvarkingos būsenos. Jau nemažai daug žadančių idėjų buvo pasiūlyta, tačiau jos nesusijungia į rišlią schemą. Todėl dėl praeities ir dabarties nesutarimų bei sėkmės stokos tikrai galima kelti klausimą, ar bendra revoliucijos teorija yra pasiekiamą. Žinoma, joks atsakymas į šį klausimą negali būti duotas *a priori*, ir kiekviena teorinė pastanga turėtų būti įvertinta. Vis dėlto aš esu nusiteikęs skeptiškai. Kaip istorikas, aš tikiu, kad už tam tikros apibendrinimo ribos socialinių mokslų teorija atitrūksta nuo tikrovės ir tampa neįdomi ir nenaudinga. Todėl globalus požiūris į revoliucijos problemą man atrodo mažiau vertingas negu tyrimai, kurie, pavyzdžiui, siekia klasifikuoti revoliucijas ar parodyti atskiro revoliucijos tipo priežastinius ryšius.“<sup>24</sup>

### *„Spalvotosios revoliucijos“ fenomenas*

„Pačiame revoliucijos centre slypi toks emocinis moralinio pasipiktinimo pakilimas, pasibjaurėjimas ir įtūžis dėl valdžios veiksmų, kad jau negalima atsitraukti ar tylėti, kad ir kokia būtų tokios pozicijos kaina. Šio gaisro sukuryje tam tikru momentu žmonės pranoksta patys save, nusimesdami intuityvios savisaugos, papročių, kasdienio patogumo ir rutinos grandines.“<sup>25</sup>

Šie Theodoro Shanino 1986 m. pasakyti žodžiai geriausiai apibūdina „spalvotųjų revoliucijų“ fenomeną. Tačiau ar „spalvotąsias revoliucijas“ galima vadinti revoliucijomis? Jeigu kaip pagrindą imtume klasikinę didžiųjų revoliucijų apibrėžimą, pagal kurią „revoliucijos“ terminas gali būti taikomas tik tuo atveju, kai po valdžios kaitos visuomenėje įvyksta kardinalių socialinių, ekonominių ir politinių permainų – ir nebūtinai demokratijos link, svarbu, kad permainų, – tai „spalvotosios revoliucijos“ vargu ar gali būti laikomos revoliucijomis. Po įvykių Gruzijoje, Ukrainoje ir Kirgizijoje šių valstybių ekonominė politika, politinė sistema ir socialiniai santykiai iš esmės (*de facto*) neįgavo kitos prasmės<sup>26</sup>. Kita vertus, autoriai įvairiais istoriniais laikotarpiais pateikdavo savus revoliucijos apibrėžimus. Todėl nenuostabu ir suprantama, kad nors įvykiai Gruzijoje, Kirgizijoje ir / ar Ukrainoje nėra tas pat, kas Prancūzijos didžioji revoliucija, bet irgi vadinami revoliucija<sup>27</sup>.

Svarbūs aspektai, vienijantys praeities ir dabarties revoliucijas, yra „objektyvi visuomenės nepasitenkinimo valdžia bazė“<sup>28</sup> ir skirtingų interesų grupių, kaip varomosios revoliucijos jėgos, siekiančios perskirstyti valdžią savo naudai, vaidmuo.

Kalbant detaliau, būtina išskirti tris pagrindinius „spalvotųjų revoliucijų“ dalyvius – tautą (minia aikštėje ir dauguma prie televizoriaus ekranų), opoziciją (siekiančios valdžios interesų grupės) ir valdžią: jų tarpusavio santykiai galiausiai ir nulemia „spalvotosios revoliucijos“ baigtį. Negalima griežtai pasakyti, kas kieno atžvilgiu šiame trikampyje yra poveikio subjektas, o kas objektas. Iš esmės visi daro įtaką

visiems. Kartais manoma, kad esminė bet kokios revoliucijos galia yra tauta. Iš tikrųjų, be jos nepasitenkinimo valdžia ir situacija šalyje „spalvotoji revoliucija“ neįvyks. Kita vertus, tauta tėra instrumentas (objektas), kurio protesto potencialu bando pasinaudoti opozicija, nukreipdama jį sau reikiama linkme, ir kuri valdžia nori neutralizuoti, siekdama išsaugoti savo teisėtumą. Todėl pirminė opozicinių interesų grupių ir valdžios (pasitelkus administracinius išteklius) užduotis – taikant politines technologijas patraukti tautą savo pusėn. ***Ir čia išryškėja svarbiausias „spalvotųjų revoliucijų“ išskirtinumas, palyginti su praeities revoliucijomis, – revoliucijos darymo technika, t. y. tai, kaip yra nuverčiama valdžia.***

Žinoma, teoriškai galima teigti, kad turint daug pinigų ir gerus politinių technologijų specialistus „spalvotąją revoliuciją“ galima padaryti bet kurioje šalyje (net Austrijoje ar Liuksemburge). Tačiau, kaip minėta, be objektyvios tautos nepasitenkinimo šalies valdžia bazės, kurią opozicijos politiniai technologai turi surasti ir maksimaliai sureikšminti (paaštrinti), „spalvotoji revoliucija“ neįmanoma. Jei reikia, šią bazę galima net sukurti, bet paprastai valstybėje visada yra įvairių konflikto šaltinių (čia galima prisiminti Ch. Johnsoną – jis kalbėjo apie nuolatinę visuomenės disfunkciją, kuri esant tam tikroms sąlygoms gali peraugti į revoliuciją). Todėl opozicijai (valdžiai, kuri dažnai miega ant laurų, taip pat) belieka atskleisti visuomenės nepasitenkinimo priežastis ir – jeigu tų nepatenkintųjų yra mažuma – padaryti taip, kad mažumos nepasitenkinimas virstų (realiai ar virtualiai, t. y. tariamai) daugumos nepasitenkinimu ar kad dauguma bent jau būtų abejinga valdžios likimui. Kitais žodžiais, pirmiausia formuluojama „spalvotosios revoliucijos“ strategija (sprendžiama, ko norima iš tautos, išryškinami tautos nepasitenkinimo valdžia šaltiniai bei tautos ir valdžios silpnosios vietos, per kurias jas galima paveikti) ir taktika (poveikio priemonės ir jų taikymo mechanizmai). Visa kita, kaip sakoma, yra technikos reikalas<sup>29</sup>.

### „Spalvotųjų revoliucijų“ vykdymo mechanizmas<sup>30</sup>

„Spalvotųjų revoliucijų“ naudojamos valdžios perėmimo priemonės yra novatoriškos ir išskirtinės. Tai tikras politinių technologijų spektaklis, siekiantis įvairiais būdais, priklausomai nuo poveikio objekto specifikos (skirtingoms tautoms būdingi skirtingi bruožai, skirtingos silpnosios vietos), taip paveikti žmogaus sąmonę, kad jis besąlygiškai paremtų ir / ar išitrauktų į revoliucinį procesą. Įdomiausia yra tai, kad praėjus kuriam laikui po revoliucijos (panašiai kaip išsisklaidžius pagirioms apsvaigus nuo alkoholio) piliečiai pradeda sau kelti klausimą – kaip ir kam jie padarė tai, ką padarė? Čia galima pavaruoti naują terminą: „nauja tauta“, arba „*ad hoc* tauta“<sup>31</sup>. Tokiai „savo tautai“ sukurti reikia specifinės smegenų „plovimo“ technologijos. Elementariausios technikos šiuo atveju yra šios:

- *Idėjos supaprastinimas ir mitologizavimas.* Žmonėms, kurie stovi aikštėje ar sėdi namuose prie televizoriaus ekrano, sudėtingos kalbos nepatinka. Jiems reikia aiškumo – balta ar juoda – ir vienareikšmių šūkiu. Šiuo atveju nelabai svarbu, kad duodami pažadai bus bendro pobūdžio ir / ar kad tie pažadai bus nepatmatuoti. Be to, dar svarbu tautai sukurti mitą, kad „valdžia yra bloga“ ir kad „toliau taip gyventi nebeįmanoma“ (nors tikrovė gali būti ne tokia bloga) ir panašiai. Pažymėtina, kad bendroji revoliucijos idėja turi būti neigiamo pobūdžio – idėja „prieš“, nes tik tokia paprasta neigiama idėja yra lengvai suvokiama (kitai reikėtų ilgai ir nuobodžiai aiškinti, kas bus daroma perėmus valdžią, o nuobodžios kalbos tautai nepatinka).
- *Poveikis jausmams.* Sąmonė yra valdoma pasąmonės, o šios formavimasis vyksta per jausmus. Todėl svarbu tautoje sukelti įnirtingo pasipiktinimo valdžia jausmų bangą (čia galima prisiminti T. Shanino žodžius). Geriausia priemonė – prieš valdžią nukreiptos provokacijos, per kurias būtų pralieta bent šiek tiek taikių mitinguotojų kraujo (kad nebūtų sukompromituotas pats protesto judėjimas, bendras revoliucijos fonas turi likti pabrėž-

tinai neprievertinis – tai turėtų dar labiau išryškinti pasirinkti protesto simboliai ir jų spalvos: oranžiniai šalikai, tulpės ir panašiai), kad šalies ir užsienio gyventojai savo akimis pamatytų, jog prasikaltusi valdžia griebėsi paskutinio ginklo – represijų prieš nekaltus protestuotojus – ir taip parodė savo tikrąją prigimtį. Kartu taip opozicija įtikina savo šalininkus, kad jie yra rimta jėga, kad valdžia jų bijo ir kad jie neabejotinai nugalės, nes yra teisūs, o teisieji tiesiog negali pralaimėti.

Akivaizdu, kad esminis vaidmuo vaizduojant valdžios žiaurumus, kuriant mitus ir populiarinant opozicijos idėjas priklauso žiniasklaidai, kurios užduotis yra sustiprinti spektaklio poveikį (kur reikia – pagražinti, kur reikia – iškraipyti), nuolat kartojant vadinaamojo kontrelito skelbiamas tiesas. Taip užsitikrinama „civilizuoto pasaulio“ parama ir „užverbuojami“ piliečiai, sėdintys prie televizoriaus ekrano, tokių yra dauguma ir jie paskui eis balsuoti per naujus – „sąžiningus“ – rinkimus (senieji rinkimai opozicijos *a priori* paskelbiami „nešvariais“, nes juos organizavo „nešvari“ valdžia), kurie yra patogi (jau klasikinė) proga pradėti „spalvotąją“ operaciją. Jeigu valdžia atkakliai priešinasi „sąžiningų“ rinkimų, kaip tariamai neteisėtoms blokuojamos (neteisėtai) valstybės institucijos, organizavimui, taip sabotuodama normalų jų darbą, su šūkais „tikra valdžia – mūsų valdžia“ kuriami (neteisėtai) alternatyvios valdžios institutai (pirmiausia „tikras“ prezidentas).

Be abejo, revoliucijos priešakyje turi stovėti specialiai parinkta charzmatinė ar išpopuliarinta figūra – naujo tipo lyderis didvyris, visiška priešingybė esamai susikompromitavusiai valdžiai. „Šitas žmogus turi išpažinti demokratines vertybes ir būti laisvės idealo šalininkas. Kad ši ištikimybė neatrodytų kaip priešrinkiminis triukas – visi kandidatai kalba beveik tą patį – svarbu, kad šitas žmogus būtų materialiai „prikabintas“ prie vakarietišku vertybių: arba žmona amerikietė (Koštunica, Saakašvilis, Juščenka), arba ilgai mokėsi / gyveno JAV ar Europoje (Saakašvilis).“<sup>32</sup> Aplink šį asmenį suvienijama visa

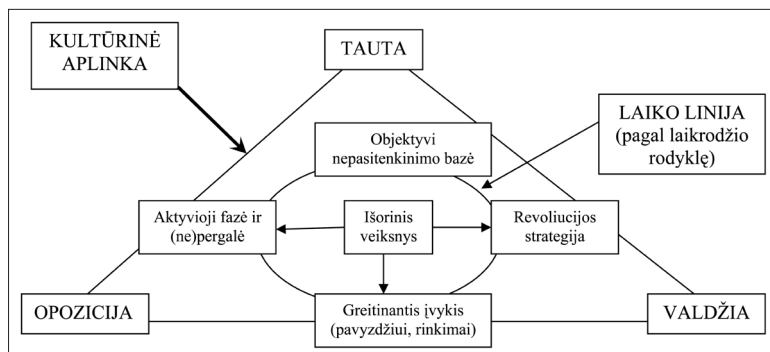
opozicija ir inteligentija, kurios didžiama paprastai laiko esamą valdžią (kad ir kokia ji būtų) atsilikusia ir nepažangia ir kuri dar labiau sustiprina pozityvų opozicijos, kaip visos tautos atstovės, įvaizdį.

Svarbus momentas – teritorinė revoliucijos bazė. Viskas paprastai sprendžiama sostinėje – pagrindinės šalies valdžios koncentracijos vietoje. Be to, dideliuose miestuose, ypač sostinėje, gyventojai paprastai yra demokratiškesni negu kituose valstybės regionuose. Taip pat yra svarbu, kokią poziciją užims miesto valdžia (pavyzdžiui, Ukrainoje Kijevo savivaldybė talkino „oranžiniams“, o tai vargu ar įmanoma Maskvoje). Tačiau reikia ir regioninės teritorinės bazės (Kirgizijoje Kurmanbekas Bakijevas kilęs iš pietų, V. Juščenką ir Juliją Tymošenko labiausiai rėmė vakarinė Ukrainos dalis).

Dar vienas svarbus veiksnys – jaunimo parama. Jaunimas „spalvotosiose revoliucijose“ vaidina išskirtinį vaidmenį. Tai spektaklio „veidas“ („jaunimas pasisako už naują gyvenimą“) ir instrumentas. Jaunimu lengviau manipuliuoti negu vyresniais žmonėmis, nes jis yra mažiau patyręs, paprastai politiškai neišprusęs (dažniausiai politika jauniems žmonėms nėra įdomi) ir visada labai emociingas. Be to, jaunimas yra daug mobilesnis už pensininkus, o tai yra svarbu vykdant protesto akcijas įvairiose miesto vietose ir, jeigu reikia, vaizduojant teisėsaugos aukas<sup>33</sup>. Kad jaunimas neišsilakstytų (ypač esant nepalankioms oro sąlygoms), jiems ir kitiems mitinguotojams tiesiog protesto vietoje pastatomos palapinės, kuriose galima pailsėti bei gauti karšto maisto, ir organizuojamos pramogos (estrados žvaigždžių koncertai).

Pagaliau ne paskutinėje vietoje yra išorinis poveikis. Jis, kaip kartais bandoma teigti, nėra svarbiausias (svarbiausias yra tautos nepasitenkinimo valdžia objektyvios bazės buvimas). Tačiau jis gali reikšmingai sustiprinti ar susilpninti opozicijos potencialą: tiek finansškai, tiek – tai svarbiau – įvaizdžio prasme („spalvotieji“ ir jų priešininkai paprastai gauna iš suinteresuotų užsienio valstybių finansinę paramą ir techninę bei politinių technologijų pagalbą, kurios

koordinatoriai – dažniausiai nevyriausybinės organizacijos, jeigu tai yra parama iš Vakarų, – glaudžiai dirba su vietiniais rėmėjais ir specialistais). Ryškiausiu užsienio valstybių susidūrimo „spalvotosios revoliucijos“ aikštėje pavyzdžiu laikytina Ukraina, kur susikirto Rusijos ir Amerikos interesai<sup>34</sup>.



3 pav. „Spalvotosios revoliucijos“ modelis

*Šaltinis:* straipsnio autorius

Visi „spalvotosios revoliucijos“ procesai vyksta trikampyje „tauta–valdžia–opozicinės interesų grupės“. Revoliucinis procesas yra ilgalaikis ir prasideda objektyvios visuomeninio nepasitenkinimo valdžia ir situacija šalyje bazės susiformavimu (korupcija, bloga ekonominė padėtis ir pan.). Opozicija, reaguodama į besiklostančią padėtį ir matydama valdžios persikirstymo savo naudai galimybes, pradeda rengti revoliucijos strategiją. Ją parengus, belieka sulaukti tinkamo momento (preteksto) pradėti įgyvendinti planą. „Spalvotosiose revoliucijose“ greitinantis įvykis paprastai būna rinkimai (labai patogiu naudoti falsifikacijos kortą), bet tai ne vienintelis variantas. Iš kitų galima paminėti, pavyzdžiui, taikios demonstracijos išvaikymą panaudojant perdėtą jėgą (tai galima ir išprovokuoti). Vėliau „spalvotoji revoliucija“ pereina į aktyviąją fazę, kurios metu valdžia beveik neturi galimybių atsilaukti, nebent panaudotų jėgą (pavyzdžiui, kaip Uzbekistano valdžia per įvykius Andižane ar kinai Tiananmeno aikštėje). Dažniausiai viskas baigiasi opozicijos pergale, tačiau greitai viskas gali prasidėti iš naujo (pavyzdžiui, įvykiai Gruzijoje, kai opozicija reikalavo, kad M. Saakašvilis atsistatydintų). Visų „spalvotosios revoliucijos“ fazių metu į procesą oficialiai ir neoficialiai gali kištis išorinės jėgos (daryti įtaką rinkimų kampanijai; padėti surengti ir viešai paremti provokaciją prieš valdžią; sau ir vietos opozicijai naudinga linkme interpretuoti rinkimų rezultatus; finansiškai, idėjiškai ir techniškai remti aktyviąją revoliucijos fazę; paskatinti opoziciją naujai revoliucijai, jeigu atėjusi valdžia jų netenkina). Iš išorės visai konstrukcijai daro įtaką kultūrinė aplinka.



Apibendrinant galima teigti, kad „*spalvotoji revoliucija*“ – tai sąlygiškai taikaus, bet neteisėto pobūdžio politinių technologijų akcija (operacija), paprastai nedarant esminių permainų šalies vidaus ir užsienio politikoje, suplanuota ir suorganizuota atskirų interesų grupių (galimas dalykas, remiamų iš užsienio), siekiančių persiskirstyti valdžią savo naudai (arba tiesiog užgrobti valdžią) pasinaudojant plačiosios visuomenės ilgalaikiu nepasitenkinimu esama valdžia ir orientuojantis visų pirma į jos sąmonės paveikimą („spalvotoji revoliucija“ yra pavaizduota 3 pav.)<sup>35</sup>.

Klostantis tokiai situacijai, posovietinė, tai yra senais stereotipais gyvenanti, valdžia nebesupranta, ko reikėtų griebtis, ir daro klaidas. SSRS laikais buvo aišku, kaip kovoti su opozicija – represijomis. Vėliau buvo priimtos demokratijos taisyklės, pagal kurias represijos yra negalimos. Bet „spalvotieji“ ne visada veikia pagal demokratiškas taisykles (tik naudojasi visais demokratijos pranašumais). Senoji valdžia yra pasimetusi – prievartos imtis negalima arba nuo jos bus tik dar blogiau, bet ir veikimas pagal demokratijos taisykles nėra efektyvus, nes opozicija jų dažnai nesilaiko. Todėl nėra aišku, kaip priešintis, nes tinkamai kovoti dėl sąmonės senoji valdžia dar neišmoko. Todėl lieka dvi išeitys – arba pasitraukti (gavus iš „spalvotųjų“ garantijas, kad nebus jokių „parodomųjų teismų“), arba panaudoti tankus (tačiau ne visi gali sau tai leisti dėl galimo kariuomenės ir kitų jėgos struktūrų nepaklusnumo<sup>36</sup> ir / ar galimų tokio brutalaus žingsnio padarinių – pavyzdžiui, asmeninių sąskaitų užsienio banke užblokavimo, ką jau kalbėti apie pilietinio karo galimybę). Pagaliau, senamadiškai posovietinei valdžiai iki kritinio momento paprastai net neateina į galvą mintis, kad ji greitai gali būti nuversta: jos pasitikėjimas savo jėgomis yra toks nepagrįstai didelis, kad ji negali net įsivaizduoti, jog jau nėra valdžia (problema dar pagilina komunikacinis valdžios ir žmonių atotrūkis), – o paskui, žinoma, jau būna per vėlu<sup>37</sup>.

## ***Tulpių revoliucija Kirgizijoje – kas tai buvo?***

„Rusijos ir Vakarų mokslininkų ir žurnalistų bendruomenės nelabai noriai sutinka su tuo, kad Kirgizijos tulpių revoliucija turi tokį pat statusą kaip ir revoliucijos Gruzijoje bei Ukrainoje. Analitikai nurodo, kad Kirgizijoje nebuvo tokio vieno lyderio, kuris personifikuotų opoziciją kaip M. Saakašvilis ar V. Juščenko (*lyderiai buvo iš esmės keturi, ir visi buvę „sistemos“ nariai: buvęs ministras pirmininkas Kurmanbekas Bakijevas, buvusi užsienio reikalų ministrė Roza Otunbajeva, į kalėjimą pasodintas buvęs Nacionalinio saugumo tarnybos vadas Feliksas Kulovas ir buvęs parlamento narys Azimbekas Beknazarovas – V. V. pastaba*). Analitikai taip pat pažymi, kad protestai Kirgizijoje buvo mažiau drausmingi ir organizuoti negu Gruzijoje ir Ukrainoje. Tačiau daugeliu požiūrių režimo nuvertimas Biškeke yra artimas Tbilisio ir Kijevo pavyzdžiams. Visose trijose šalyse paskutiniu valdančiojo režimo delegitimizacijos aktu tapo labai neskaidrūs rinkimai<sup>38</sup>; prezidentas atsisakė panaudoti prieš protestuotojus visą turimą valstybės galią, o visuomenė pasijuto galinti tvirtai reikalauti lyderių, kurie pradėtų kovą su korupcija ir imtų rūpintis ekonomiais bei simboliniais žmonių interesais<sup>39</sup>.

Iš tikrųjų galima tik spėlioti, kodėl buvęs Kirgizijos prezidentas Askaras Akajevas atsisakė „jėgos varianto“. Jo duktė Bermet Akajeva rašo: „Mano tėvas, išėivis iš tautos gilumos, tikras humanistas ir demokratas, dėl savo vidinių įsitikinimų negalėjo žengti šio žingsnio.“<sup>40</sup> Toks aiškinimas yra pernelyg gražus ir moralus, kad būtų tiesa. Labiau įtikima yra versija, jog A. Akajevas atsisakė panaudoti jėgą dėl to, kad jėgos struktūros tiesiog nebūtų vykdžiusios jo įsakymo. Kaip rašo B. Akajeva: „Ne paskutiniu veiksniu tapo valdžios silpnumas. (...) Jėgos struktūros buvo menkai parengtos tvarkytis su tokio pobūdžio akcijomis. Nei sovietinė praeitis, nei nepriklausomybės metai neišmokė mūsų teisėsaugos organų kovoti su savo tauta<sup>41</sup>. Be to, įvykiai Aksy rajone, kai per protestuotojų (*dėl šio rajono parlamento deputato A. Beknazarovo arešto – V. V. pastaba*) susirėmimus

su milicija žuvo keli žmonės, ir po jų išplieskusi ilga politinė krizė demoralizuojamai paveikė teisėsaugos institucijas. (...) Žinoma, būta ir kelių aukštų valdininkų išdavystės. (...) Kovo 23–24 d. naktį atėjo žinia, kad opozicijos lyderiai susitarė faktiškai su visais, kas yra atsakingas už tvarkos palaikymą, dėl nesipriešinimo opozicijos jėgoms.<sup>42</sup> Taigi, Tulpių revoliucijos organizatoriai sugebėjo pasiekti vieną iš svarbiausių tikslų – „neutralizuoti“ jėgos struktūrų veiksnį, kas, kaip buvo minėta pirmiau, yra labai svarbu, kad „spalvotoji revoliucija“ pasisektų

Nemažai spekuliacijų galima išgirsti ir dėl galimo kriminalinių struktūrų vaidmens Tulpių revoliucijoje (išskirtinis bruožas, palyginti su kitomis „spalvotosiomis revoliucijomis“). Pavyzdžiui, keliami versija, kad kriminaliniai autoritetai, susitarę su opozicija, organizavo žmonių atvežimą į Biškeką ir smogikų būrius, kurie užėmė parlamentą. A. Akajevs konkrečiai pasakė: „Pradiniu etapu svarbų vaidmenį vaidino ir narkotikų baronai – tiek šiaurės, tiek pietų. Jie atvirai sakė parlamente, kas kiek smogikų atvedė, tikėdamiesi atlygio per būsimąjį valdžios pasidalijimo procesą.“<sup>43</sup> Todėl vėliau vykę neramumai (sostinės parduotuvių plėšimas) yra laikomi naujosios valdžios „padėka“ už pagalbą. Kita vertus, neramumai galėjo kilti ir savaime: žmonės norėjo išlieti savo pyktį, o jų stabdyti (dėl centralizuotos valdžios žlugimo) tiesiog nebuvo kam. Kriminalinės struktūros galėjo padėti išprovokuoti grobstymus, kad ta dingstimi atliktų savo „darbus“ arba kad jais tiesiog pasinaudotų. Dėl klausimo šešėlinio pobūdžio labai sunku pasakyti, kuri versija yra teisinga. Manytina, kad tam tikrą vaidmenį Tulpių revoliucijoje kriminalinės struktūros vis dėlto atliko<sup>44</sup>, tačiau vargu ar jis buvo lemiamas – labiau instrumentinis (t. y. jomis buvo pasinaudota kaip įrankiu, ir už tai jos vėliau tikriausiai gavo tam tikrą neoficialų atlygį).

Daug daugiau diskusijų sukelia klausimas dėl išorės jėgų vaidmens Kirgizijos tulpių revoliucijoje. A. Akajevs tiesiogiai apkaltino Ameriką prisidėjus rengiant jo nuvertimo planą<sup>45</sup>. Žinomas Centrinės Azijos ekspertas Aleksandras Kniazevas savo knygoje „Valstybės

perversmas Kirgizijoje 2005 m. kovo 24 d.“ įrodinėja tą patį: „Taigi, pagrindiniu veiksniu, kuris atvedė prie valstybės perversmo, šalia aukščiausios valdžios silpnumo, dažniausiai pasibaigiančio jos pasitraukimu, galima laikyti tiesioginį ir netiesioginį išorinį – visų pirma JAV – kišimąsi. Neignoruojant endogeninių veiksnių (visų valdžios lygių silpnumas ir korupcija, ekonomikos nuosmukis, įtampa tarp etninių grupių, socialinių perspektyvų jaunimui nebuvimas ir kita), prioritetą analizuojant Kirgizijos perversmo priežastis vis dėlto reikia teikti egzogeniniams, arba išoriniams, veiksniams.“<sup>46</sup> A. Kniazevo pozicijos laikosi ir dauguma Rusijos ekspertų. Antai „spalvotoji“ JAV įtaka Kirgizijoje yra plačiai ir vaizdingai pristatoma Glebo Pavlovskio knygoje „Valstybės perversmas Kirgizijoje“<sup>47</sup>. Pažymėtina, kad „spalvotųjų revoliucijų“ tyrinėtojų iš Rusijos išorinės (suprask, JAV) įtakos veiksnyms vertinamas kaip vienas pagrindinių šio fenomeno bruožų. Todėl šių tyrėjų pozicija dėl Tulpių revoliucijos nestebina.

Tam tikro Amerikos vaidmens Tulpių revoliucijoje, žinoma, paneigti negalima, tačiau manytina, kad jis buvo neesminis ir net ne labai reikšmingas. Grįžtant prie „spalvotosios revoliucijos“ teorijos, reikėtų dar kartą priminti, kad svarbiausi dalykai šiuo atveju yra objektyvi visuomenės nepasitenkinimo valdžia bei situacija šalyje bazė ir opozicijos mokėjimas ja pasinaudoti. Būtina pažymėti, kad kirgizai jau kurį laiką prieš Tulpių revoliuciją buvo ypač pasipiktinę A. Akajevo šeima, kuri uzurpavo beveik visą šalies valdžią ir ekonomiką, visiškai nesirūpindama paprastų žmonių gerove<sup>48</sup>. Tai buvo net ne klanas, o šeimos valdžia. Todėl prieš ją susivienijo tiek šalies šiaurė su F. Kulovu priešakyje, tiek pietūs, vadovaujami K. Bakijevo<sup>49</sup> (dar glaudžiau juos suvienijo tai, kad F. Kulovas turėjo įtakos jėgos struktūrose, o K. Bakijevas yra labiau ekonomistas). Taigi, jeigu Amerika kaip nors ir prisidėjo prie Tulpių revoliucijos organizavimo ir eigos, tai tik padėdama gana susiskaldžiusiai opozicijai pasinaudoti susikaupusiu socialiniu protesto potencialu. Pagaliau, galima spėti, kad, jeigu amerikiečiai būtų labai rimtai įsitraukę į Kirgizijos revoliucinį procesą, jis nebūtų buvęs toks chaotiškas ir atsitiktinis. Nors

ir kaip keistai tai skambėtų, apskritai **atsitiktinumo veiksnys** Tulpių revoliucijoje, atrodo, buvo gana svarbus, ir opozicija iki pat pabaigos netikėjo, kad gali pasiekti tokio masto pergalę (kur jau ten ji būtų galėjusi tikėtis perimti valdžią dar prieš visuomeninio sukilimo pradžią: greičiausiai protestai turėjo tapti tik valdžios pozicijos tvirtumo patikrinimu). Fiona Hill ir Kevinas Jonesas rašo: „Akajevas staiga paliko šalį. Jo staigus valdžios atsisakymas buvo netikėtas žingsnis tiek protestuotojams, tiek opozicijos lyderiams, tiek plačiajai visuomenei ir rinkimų stebėtojams iš užsienio. (...) Unikaliu Kirgizijos Respublikos veiksmu tapo tai, kad Akajevas gerokai pervertino opoziciją, puolė į paniką, kai tik pirmieji protestuotojai užplūdo Biškeką, ir pabėgo, palikdamas po savęs chaosą ir nustėrimą.“<sup>50</sup>

Kaip daugeliu aspektų adekvatus ir galutinis Tulpių revoliucijos apibūdinimas skamba vienos iš tiesioginių jos dalyvių – Rozos Otunbajevos – pasisakymas: „Aš galiu kategoriškai pareikšti, kad tai buvo tautos revoliucija. (...) Mes kaip opozicijos lyderiai stengėmės vadovauti sukilimui, tačiau nuolat atsilikdavome nuo jo. Mes tinkamai neįvertinome visuomenės pykčio lygio, ir žmonės paliko mus užnugarėje. Jie nusprendė veikti, o mes tik vėliau atsidūrėme ant scenos.“<sup>51</sup>

Taigi galima teigti, kad Tulpių revoliucija Kirgizijoje nebuvo nei klasikinė didžioji revoliucija, po kurios įvyko fundamentalių permainų, nei klasikinė „spalvotoji revoliucija“ su politinių biovaldžios technologijų taikymo stebuklais (ji primena „spalvotąją revoliuciją“ tik savo pavadinimu ir atskirais vykdymo elementais, jeigu iš principo galima kalbėti apie jos vykdymą – labiau apie jos vykimą)<sup>52</sup>. Tai buvo kone „prabėgomis“ organizuotas (beveik stichinis) valdžios perversmas (elitų kaita), įvykdytas A. Akajevo šeimos valdžia pasipiktinusių žmonių su nepasiruošusia opozicija, kuriai šiek tiek pagelbėjo JAV ambasada ir kuriai galiausiai atiteko pagrindinis laimėjimas, priešakyje. Šiuo atveju galima sakyti, kad visiškai panašiai (stichiškumo prasme) įvykiai klostėsi Mongolijoje, tik ten valdžia, pasitelkusi kariuomenės ir policijos pajėgas, sugebėjo atremti stichinius prievartinius opozicijos bandymus uzurpuoti valdžią ir stabilizavo padėtį.

### *Išvados*

Revoliucijų tematika yra nesenstanti, nes jos vis dar vyksta ir tikriausiai vyks ateityje. Šiandien galima kalbėti net apie keturias revoliucijų tyrėjų kartas, kurios savo studijose aptarė ir išnagrinėjo daugybę revoliucinio proceso aspektų. Tačiau revoliucinis procesas yra labai sudėtingas, todėl nenuostabu, kad revoliucijų analizė susiduria su daugybe neatsakytų klausimų, pradedant universalios revoliucijos apibrėžimo suformulavimu ir baigiant bendrosios revoliucijos teorijos sukūrimo problema. Todėl kiekviena nauja revoliucijų analizės studija, kad ir kokio aspekto aiškinimą ji praplėstų, yra prasminga ir naudinga kaip gerinanti revoliucijos proceso suvokimą.

„Spalvotosios revoliucijos“ yra naujas praktinis etapas ir akademinis iššūkis revoliucijų istorijoje. Pažymėtina, kad nagrinėjant šį fenomeną daug vertingų analitinių įžvalgų galima rasti revoliucijos tyrimo klasikų darbuose: ankstesnės revoliucijos studijos gana smulkiai išnagrinėja struktūrines (objektyvias) sąlygas (priežastis), be kurių negali įvykti nė viena revoliucija, taip pat ir „spalvotoji“. Svarbiausias „spalvotųjų revoliucijų“, palyginti su praeities revoliucijomis, išskirtinumas (antrasis kertinis, šalia objektyvios visuomenės nepasitenkinimo valdžia ir situacija šalyje bazės, „spalvotųjų revoliucijų“ elementas) – jų darymo technika (t. y., *kaip* nuverčiama valdžia), kuri a) yra novatoriška politinių technologijų taikymo prasme ir b) orientuojasi visų pirma į žmonių (minios) sąmonės paveikimą ir valdymą (*ad hoc*, arba „savo“, arba „naujos“ tautos sukūrimą). Pastarasis aspektas revoliucijų tyrinėtojų dar tik pradedamas išsamiau analizuoti (šis straipsnis yra vienas iš bandymų tai daryti) ir yra vertas tolesnio dėmesio.

Pagaliau, „spalvotosios revoliucijos“ yra labai įvairiomis prasmėmis specifinės ir heterogeninės posovietinės NVS erdvės reiškinys. Todėl ryškėja būtinybė ateities „spalvotųjų“ ir „nespalvotųjų“ revoliucijų studijose nuodugniau įvertinti kultūrinės aplinkos reikšmę revoliucijos procesui, tą ypač pabrėžia ketvirtosios revoliucijų tyrėjų

kartos atstovai. Tai turėtų padėti paaiškinti, kodėl vienur „spalvotosios revoliucijos“ buvo sėkmingai įvykdytos (Gruzija, Ukraina), o kitur turi mažai galimybių pasisukti (Rusija, Baltarusija). Ypatingas (hibridinis) Kirgizijos tulpių revoliucijos atvejis, derinantis tam tikras naujas politines technologijas ir nevaldomą stichiškumą (atsitiktinumo veiksnys), kaip joks kitas, simbolizuoja perėjimą prie naujo tipo revoliucijų, kurių esmė yra *biovaldžia* (žmonių sąmonės ir kūno valdymas). Tai, kas vyko Armėnijoje ir Mongolijoje, tik patvirtina būtinybę skirti „spalvotosios revoliucijos“ fenomeno analizei daugiau rimtesnio dėmesio.

### NUORODOS IR PASTABOS

<sup>1</sup> Alexis de Tocqueville. *Memoirs, Letters and Remains of Alexis de Tocqueville*. London, 1861, I. P. 423.

<sup>2</sup> Perez Zagorin. *Theories of Revolution in Contemporary Historiography // Political Science Quarterly*. Vol. 88, No. 1 (Mar., 1973), p. 23.

<sup>3</sup> Toks revoliucijos teorijų klasifikavimas yra problemiškas. Pavyzdžiui, sunku yra griežtai atskirti, kokiai kartai priklauso vienas ar kitas ekspertas, o tokie žymūs revoliucijos teoretikai kaip Alexis de Tocqueville'is ir Karlas Marxas iš viso „lieka už borto“. Todėl galbūt prasmingesnis atrodytų revoliucijos teorijų grupavimas pagal tyrimų temas ir prieigas, tačiau dėl patogumo ir siekiant aiškiau parodyti ryškiausias atskirų revoliucijos teorijų skirtumus ir panašumus, jas galima klasifikuoti pagal kartas, nepaneigiant atskirų teorijų originalumo ir išskirtinumo. Pagaliau marksizmas ir A. de Tocqueville'io teorija (kaip ir kitos iki šiol sukurtos revoliucijos teorijos) iš esmės nepaneigia „spalvotųjų revoliucijų“ išskirtinumo (pavyzdžiui, marksizmą kaip struktūrinę ekonominę teoriją faktiškai galima priskirti trečiajai – struktūrinei – revoliucijų studijų kartai), kuris bus aptartas toliau straipsnyje.

<sup>4</sup> John Foran. *Theories of Revolution Revisited: Toward a Fourth Generation? // Sociological Theory*. Vol. 11, No. 1 (Mar., 1993), p. 1.

<sup>5</sup> Sovietų Sąjunga niekada realiai nebuvo vienalytis junginys, ir jos valstybes pagal regionus galima suskirstyti į keletą blokų, arba grupių (išskyrus galbūt Moldovą). Pirmą grupę – vadinamąsias „slavų trikampis“ (Rusija, Baltarusija, Ukraina). Antrą grupę sudarytų Kaukazo valstybės (Gruzija, Armėnija, Azerbaidžanas), trečią – sovietinės Centrinės Azijos respublikos (Kazachstanas, Kirgizija, Turkmėnistanas, Tadžikistanas ir Uzbekistanas), o ketvirtą – Baltijos šalis (Lietuva, Latvija, Estija). Visi šie blokai yra įvairiomis prasmėmis specifiniai (ką jau kalbėti apie nacionalinius atskirų valstybių ypatumus). Ypač mažai pasaulyje yra žinomos

Centrinės Azijos šalys. „Spalvotosios revoliucijos“ palietė kiekvieną valstybių grupę (įvykius Baltijos valstybėse SSRS žlugimo metais galima laikyti „spalvotųjų revoliucijų“ priešistorę). Taigi šio reiškinio analizės sudėtingumą lemia jo išskirtinumas ir regioninis nacionalinis kontekstas.

<sup>6</sup> Andrew Wilson. Ukraine's Orange Revolution. New Haven and London: Yale University Press, 2005. 232 p.; «Оранжевая революция». Украинская версия: Сборник / Сост. М. Б. Погребинский. Москва: Европа, 2005. 464 p.; Erica Marat. The Tulip Revolution: Kyrgyzstan. One Year After. Washington: The Jamestown Foundation, March 2006, 143 p. // <<http://www.jamestown.org/images/pdf/Jamestown-TulipRevolution.pdf>> [žiūrėta 2008 01 03]; Г. О. Павловский (сост.). Киргизский переворот, март-апрель 2005. Москва: Европа, 2005. 220 p.; Оранжевые сети от Белграда до Бишкека (отв. ред. Н. А. Нарочницкая). Санкт-Петербург: АЛТЕЙЯ, 2008. 202 p.; С. Г. Кара-Мурза. Революции на экспорт. Москва: Алгоритм, Эксмо, 2006. 528 p. Pastaroji knyga rimtai pretenduoja į sisteminės „spalvotųjų revoliucijų“ studijos statusą, tačiau joje pernelyg sureikšminamas politinių technologijų aspektas.

<sup>7</sup> Jack Goldstone. Theories of Revolution: The Third Generation // World Politics. 1980, 32 (3), p. 425–453; Jack Goldstone // The Comparative and Historical Study of Revolutions. Annual Review of Sociology. 1982, 8, p. 187–207.

<sup>8</sup> Viena pirmųjų giluminėmis revoliucijų priežastimis ėmė domėtis C. Brinton (nors ir tyrė tik didžiąsias revoliucijas). Ji išskyrė keletą Anglijos, Prancūzijos, Amerikos ir Rusijos revoliucijų prielaidų. „Jas sudarė: ekonomiškai besivystanti visuomenė, didėjantis klasinis ir statuso antagonizmas, atstumta inteligentija, psichologiškai nesaugi ir politiškai neišmani valdančioji klasė ir finansinė valstybės krizė.“ Žr.: Lawrence Stone. Theories of Revolution // World Politics. Vol. 18, No. 2 (Jan., 1966), p. 164.

<sup>9</sup> Chalmers Johnson. Revolutionary Change. Boston: Little Brown and Co., 1966. 191 p.

<sup>10</sup> Isaac Kramnick. Reflections on Revolution: Definition and Explanation in Recent Scholarship. History and Theory. Vol. 11, No. 1 (1972), p. 54–56.

<sup>11</sup> J. C. Davies. The J Curve of Rising and Declining Satisfactions as a Cause of some Great Revolutions and a Contained Rebellion. 69 p.; H. Zeigler Politinė bendruomenė, p. 282.

<sup>12</sup> Theda Skocpol. States and Social Revolutions. Cambridge: Cambridge University Press, 1979. 407 p.

<sup>13</sup> Foran, 3.

<sup>14</sup> Theda Skocpol, 4.

<sup>15</sup> Jack A. Goldstone. Toward a Fourth Generation of Revolutionary Theory // Annual Review of Political Science. 2001, 4, p. 172, 175.

<sup>16</sup> „Revoliucijos analitikai vartoja *kultūrinės aplinkos* terminą ilgalaikėms giluminėms prielaidoms, vertybėms, mitams, istorijoms ir simboliams, kurie yra paplitę tarp žmonių, apibūdinti. (...) Valstybės vadovai veikia kultūrinėje aplinkoje, kurią



sudaro religiniai įsitikinimai, nacionaliniai troškimai ir teisingumo bei statuso sampratos. (...) Natūralu, kad elito ir visuomenės grupių bei įvairių regioninių, etninių ir profesinių grupių kultūrinė aplinka gali skirtis. (...) Bet kuri kultūrinė aplinka gali tapti (anti)revoliucinės ideologijos pamatu. (...) Revoliucijos entuziastams (*šiandien tai dažniausiai politinių technologijų ekspertai* – V. V. pastaba) pavyksta gudriai suderinti su revoliucija realų ar net sukurtą praeities ar ateities kultūrinį pamatą.“ Žr. Jack A. Goldstone. *Toward a Fourth Generation of Revolutionary Theory*, p. 148, 154–155. Kultūros veiksnys yra ypač reikšmingas analizuojant „spalvotųjų revoliucijų“ procesus posovietinėje erdvėje (pavyzdžiui, Ukrainoje), kuri, kaip buvo nurodyta anksčiau, kultūriniu aspektu yra gana heterogeninė.

<sup>17</sup> Foran, 17.

<sup>18</sup> Kramnick, 1.

<sup>19</sup> Jack A. Goldstone. *Toward a Fourth Generation of Revolutionary Theory*, p. 144.

<sup>20</sup> Pavyzdžiui, Jaroslavas Kreičis išskiria net vienuolika revoliucijos fazių: pradžia, judėjimo institucionalizacija, galimas judėjimo susispaudimas, sprogdimas, svyravimo fazė, pergalė, režimo sugriežtinimas, galimas revoliucijos persimetimas į užsienį, kontrevoliucinis pasipriešinimas, režimo konsolidacija, galima kontrevoliucija. Žr. Michael Rush. *Politics and Society. An Introduction to Political Sociology*. New Jersey: Prentice Hall, 1992, p. 206–208.

<sup>21</sup> Zagorin, 44.

<sup>22</sup> Kramnick, 28.

<sup>23</sup> Pavyzdžiui, Samuelio Huntingtono apibrėžimas: „Revoliucija – tai vidinis staigus, fundamentalus ir prievartinis visuomenėje vyraujančių mitų ir vertybių, jos politinių institucijų, socialinės struktūros ir lyderių, valstybinės veiklos ir politikos pokytis.“ Žr. Zagorin, 27–28. M. Rushas pateikia tokį „darbinį“ revoliucijos apibrėžimą: „Revoliucija – tai režimo nuvertimas prievartos, grasinimo panaudoti prievartą ar įsivaizduoto grasinimo panaudoti prievartą būdu. Po jos įvyksta socialinė, ekonominė ir politinė visuomenės transformacija ar reikšmingų pokyčių šiose srityse.“ Žr. Rush, 202. Revoliuciją apibrėžti sunku ir dėl pasaulyje vykstančių pasipriešinimo valdžiai procesų įvairovės. Kitaip tariant, teoriškai galima atskirti tokius reiškinius kaip revoliucija, sukilimas, maištas, valstybės perversmas (*coup d'état*), partizaninis karas (*guerrilla*) ir panašiai. Tačiau praktiškai (jau palikus nuošalyje subjektyvius politinius vertinimus) paprastai būna labai sunku tiksliai pasakyti, kas gi iš tikrųjų įvyko ar tebevyksta (juolab kad dažnai vieno pobūdžio įvykis gali peraugti į kitą: pavyzdžiui, maištas gali virsti revoliucija arba nepasisekusi revoliucija gali pereiti į partizaninį karą). Tuomet kyla klausimas, kaip apibrėžti tai, kas įvyko (tebevyksta): ar po nepasisėkusios revoliucijos kilęs partizaninis karas jau yra savarankiškas reiškinys, ar revoliucinio proceso dalis (vieni tyrėjai tikriausiai pritarė tokiam požiūriui, kiti – ne)? Pastaruoju atveju revoliucijos apibrėžimas turėtų būti praplėstas: jį reikėtų papildyti partizaninio karo bruožais.

<sup>24</sup> Zagorin, 52.

<sup>25</sup> Foran, 7.

<sup>26</sup> Bent jau popieriuje šiose šalyse prasidėjo struktūrinės ekonomikos permainos (ypač Gruzijoje) ir įvyko konstitucinės valdžios persikirstymo reformos (ypač Ukrainoje ir Kirgizijoje). Taip pat pasikeitė šalių užsienio politikos kryptis (ypač Gruzijos ir Ukrainos). Tačiau praktinė šių pokyčių išraiška dažniausiai nėra rezultatyvi, ir greitai viskas gali grįžti į senas vėžes (pavyzdžiui, Kirgizijoje vėl stiprėja autoritarinė prezidento valdžia; Ukrainoje visai prarasdavęs įtaką ir situacijos kontrolę prezidentas Viktoras Juščenka paskelbė pirmalaikius parlamento rinkimus, po kurių šalis atsidūrė eilinėje politinėje krizėje dėl nesutarimų tarp prezidento ir vėl paskirtos premjere Julijos Timošenko naujos „oranžinės“ koalicijos rėmuose; Gruzijos „rožių“ prezidentas Michailas Saakašvilis vos išsilaikė savo poste, bet nežinia, ar ilgam, kadangi opozicija vis dar reikalauja jo pasitraukti). Santykiai masių viduje bei tarp elito ir masių po NVS erdvėje įvykusių „spalvotųjų revoliucijų“ visai nepasikeitė (atotrūkis tarp valdžios ir piliečių tebėra toks pat didelis).

<sup>27</sup> Galima bandyti pritaikyti šiems reiškiniams ir kitokias sąvokas, kaip antai *maištas* (masinis stichinis ar organizuotas socialinių grupių veiksmas, nukreiptas prieš esamą socialinę ekonominę tvarką arba valdžią ir paprastai lydimas prievartos), *valstybės perversmas* (iš anksto suplanuotas ir sąmokslas ar atviro sukilimo būdu įvykdytas prievartinis valstybės valdžios užgrobimas, kurio tikslas yra valdymo formos ar tvarkos pakeitimas arba valdžios perdavimas kitam asmeniui) ar *valdžios uzurpacija* (prievartinis valdžios užgrobimas ir neteisėtas jos išlaikymas). Žr. Александр Князев. Государственный переворот 24 марта 2005 г. в Киргизии. Алмата, Бишкек: Общественный фонд Александра Князева, 2005, p. 8–9. Tačiau nė viena iš jų netinka kaip „spalvotosios revoliucijos“ apibrėžimas, nors ir turi tam tikrą šio reiškinio bruožų.

<sup>28</sup> Kaip viename iš savo straipsnių pažymėjo J. Goldstone'as: „Kad valdžia galėtų tinkamai vykdyti valstybės funkcijas ir išlaikyti kultūrinį autoritetą, reikia dviejų dalykų: efektyvumo ir teisingumo. (...) Valdžia, kuri kartu yra neefektyvi ir neteisinga, praras elito ir visuomenės paramą, reikalingą jai išlikti (...) Atitinkamai asmeninės diktatūros (*faktiškai visi NVS režimai* – V. V. pastaba) turi daug silpnesnį „teisingumo“ įvaizdį elito akyse negu platesnės bazės autoritariniai režimai, kaip antai karinės chuntos ar režimai, turintys aiškia etninę, regioninę ar klasinę bazę, nes asmeninės diktatūros sąlygomis didžiama elito yra atskirta nuo valdžios teikiamos naudos.“ Žr. Jack A. Goldstone. Toward a Fourth Generation of Revolutionary Theory, p. 148–150. Be to, J. Goldstone'as iškelia keletą objektyvių sąlygų, vedančių link revoliucijos: fiskalinė valstybės krizė, konkurencija ir konfliktai elito viduje, kylantis visuomenės nepasitenkinimas valdžia („spalvotųjų revoliucijų“ NVS erdvėje šalyse visuomenė buvo daugiausia nepatenkinta ekonominiu skurdu bei valdžios korupcija ir klaniškumu) ir nauja kritinė (situacijos gerinimo ar principinės transformacijos) ideologija. Žr. Foran, 14–15.

<sup>29</sup> Palankesnės sąlygos „spalvotajai revoliucijai“ susidaro pereinamojo laikotarpio visuomenėse (tokios yra visos buvusių SSRS respublikų visuomenės), kuriose

senasis identitetas buvo diskredituotas (staiga tai, kas buvo gera, pasidarė bloga), o naujasis dar iki galo nesusiformavo. Tokioje visuomenėje lengviau suorganizuoti suirutę, supriešinti žmones ir elitą, iš pradžių galutinai juos dezorientuojant, o paskui priremšant jiems galvas protesto idėjų.

<sup>30</sup> Klasikiniu šios srities darbu galima laikyti Gene'o Sharpo knygą „Nuo diktatūros prie demokratijos“ (žr. Джин Шарп. От диктатуры к демократии. Концептуальные основы освобождения, 1993 // <<http://www.psyfactor.org/lib/sharp.htm>> [žiūrėta 2008 01 10]). Taip pat vertingų straipsnių šiuo klausimu galima rasti interneto adresu: <[http://findarticles.com/p/articles/mi\\_qa3996/is\\_200701?puum=47&opg=n19432273](http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3996/is_200701?puum=47&opg=n19432273)> [žiūrėta 2008 01 14].

<sup>31</sup> Labai tiksliai apie tai savo knygoje „Eksportuojamos revoliucijos“ rašo S. Kara-Murza: „Svarbiu šių revoliucijų spektaklių rezultatu tampa ne tik valdžios pakeitimas, bet ir *naujos tautos*, tegu ir trumpam laikui, gimimas. Atsiranda daugybė žmonių, kurių sąmonėje tarsi yra ištrinamos istoriškai susiformavusios jų visuomenės kultūrinės vertybės ir juos kaip diskelis į kompiuterį yra įdedamas naujų vertybių rinkinys, sudarytas kažkur už šios visuomenės ribų.“ Žr. Кара-Мурза, 72. Artimai su „naujos tautos“, arba „savo tautos“, terminais yra susijusi biovaldžios – žmonių kūnų ir sąmonės valdymo – koncepcija. Šios koncepcijos autorius yra Michelis Foucault. Jis ją aptarė savo garsioje paskaitoje „The Birth of Bio-Politics“. Žr. Michel Foucault. The Birth of Bio-Politics. Lecture at the Collège de France on Neo-Liberal Governmentality, 1978–1979 // <[www.thomaslemkeweb.de/engl.%20texte/The%20Birth%20of%20Biopolitics%203.pdf](http://www.thomaslemkeweb.de/engl.%20texte/The%20Birth%20of%20Biopolitics%203.pdf)> [žiūrėta 2008 04 14].

<sup>32</sup> Рифат Шайхутдинов. Демократия в условиях «спецоперации»: как убить государство // Михаил Леонтьев. Грозит ли России «оранжевая» революция, 2005, p. 91.

<sup>33</sup> Šiandien yra sukurta nemažai dokumentinių filmų, kuriuose gerai parodyta, kaip „spalvotosioms revoliucijoms“ yra kuriamos ir treniruojamos specialios jaunimo organizacijos, kaip antai gruzinų „Kmara“, ukrainiečių „Pora“, kirgizų „Kel-kel“. Žr., pavyzdžiui: „США: Завоевание и подчинение Востока“ // <<http://video.google.com/videoplay?docid=3846833218126330420>> [žiūrėta 2008 01 14]; „Бархар.ру“ // <<http://rutube.ru/tracks/203641.html>> [žiūrėta 2008 01 14].

<sup>34</sup> Išsamiau aptarus „spalvotosios revoliucijos“ fenomeną ir jos vykdymo taktiką, galima pabrėžti vieną gana įdomų dalyką: ryškių šio reiškinio bruožų turėjo V. Lenino 1917 m. įvykdyta revoliucija Rusijoje. Pirma, kaip „spalvotieji“ revoliucionieriai propaguoja demokratiją, taip V. Leninas kaip alternatyvą „esamai represinei nežmogiškai tvarkai“ iškėlė komunizmo idėją. Antra, komunizmo propagandai jis aktyviai pasitelkė „savo“ spaudą (pavyzdžiui, laikraštį „Pravda“). Tuo metu dar nebuvo televizijos ir interneto, o radijo ryšio infrastruktūra Rusijoje tik formavosi, bet tai tik taktinis momentas, kuris esmės nekeičia. Trečia, V. Lenino organizuotos partijos aktyvistai aktyviai dirbo kaimuose, fabrikuose ir kariuomenėje (todėl dalis kariuomenės vėliau perėjo į bolševikų pusę). Ketvirta, V. Lenino sūčiai buvo trumpi, uždegantys ir daug žadantys (pavyzdžiui: „Visą valdžią sovietams“, „Žemę valstiečiams,

fabrikus darbininkams“, „Kas buvo niekas, tas taps viskuo“ ir t. t.). Pagaliau nemažai įtakos 1917 m. revoliucijos Rusijoje įvykdymui turėjo išorinis (Vokietijos pinigų, skirtų V. Leninui) veiksnys. Tačiau tuo pat metu yra labai svarbių skirtumų, kurie neleidžia laikyti V. Lenino padarytos revoliucijos „spalvotą“. Pirmą, „spalvotosios revoliucijos“ iš esmės yra momento, akimirks revoliucijos (išankstinis „spalvotojo“ revoliucinio jaunimo parengimo laikotarpis šiame kontekste atrodo nereikšmingas), o V. Leninas caro valdžios nuvertimui ruošėsi gana ilgai. Antra, tai buvo prievartinė revoliucija (jokių caro rinkimų tada nebuvo, todėl laikytis pabrėžtinai taikaus protesto taktikos irgi nebuvo jokios prasmės). Trečia, V. Leninas daugiausia orientavosi į darbininkus ir ypač valstiečius. „Spalvotosios revoliucijos“ yra miesto revoliucijos, išskirtinis vaidmuo jose tenka jaunimui. Pagaliau, V. Leninas ne tik daug kritikavo esamą padėtį, bet ir kur kas smulkiau aiškino ateitį (kaip bus), negu tai daro „spalvotųjų revoliucijų“ vadovai, o svarbiausia – jis iš esmės įvykdė savo pažadus ir įvedė proletariato diktatūrą (o po „spalvotųjų revoliucijų“ permainos yra minimalios ir / ar trumpalaikės). Apibendrinant galima dar kartą pasakyti, kad praeities revoliucijose ir jų aiškinimuose galima aptikti momentų, padedančių suprasti ir „spalvotosios revoliucijos“ fenomeną, tačiau jo išskirtinumas yra nepaneigiamas.

<sup>35</sup> Čia būtina pasakyti keletą žodžių apie Vakaruose populiarią nuostatą, kad „spalvotosios revoliucijos“ buvo didžiulis tautinės demokratijos laimėjimas, savotiška laisvės prošvaisė tirštoje autoritarinio valdymo tamsoje. Pavyzdžiui, A. Wilsonas savo knygoje „Orange revolution“ rašo: „Ukrainos oranžinė revoliucija buvo pirmoji revoliucija prieš virtualiosios politikos sistemą jos viduje. (...) Visų pirma tai buvo protestas prieš apgavystę, bandymas įrodyti, kaip teigė oranžiniai, kad *razom nas bahato*, kad *mes nesame gyvuliai*.“ Žr. Andrew Wilson, 202. Galima drąsiai teigti, kad dažniausiai toks situacijos vertinimas yra neadekvatus. Tikriausiai tik žmonės, stovėję aikštėse Tbilisyje, Kijeve ir Biškeke, tikėjo, kad jie dabar sprendžia savo valstybės likimą ir kad pagaliau jų nuomonė tapo svarbi. Tikrai nesunku patikėti, kad jų širdyse tuo metu atgijo antikinės tiesioginės demokratijos jausmas, bet tiems, kurie stovėjo už jų nugarų ir iš tikrųjų vykdė tas daugiausia *virtualias* revoliucijas-operacijas, laisvės ir demokratijos šūkiai tebuvo patogi priedanga ir manipuliacijų instrumentas savo savanaudiškiems valdžios perėmimo tikslams pasiekti.

<sup>36</sup> Kaip savo knygoje rašo Gene'as Sharpas: „Nepaklusnumo strategai turi prisiminti, kad sugriauti diktatūrą bus labai sunku ar net neįmanoma, jeigu policija, biurokratinis aparatas ir karinės pajėgos liks ištikimi diktatūrai ir vykdys jos įsakymus. Todėl demokratinio judėjimo strategai diktatorių jėgos struktūrų lojalumo sužlugdymo strategiją turi laikyti prioritetine. Demokratinėms jėgoms nereikia skatinti karių ir karininkų sukilti. Užuot tai darius, jiems, jeigu su jais yra ryšių, būtina aiškiai parodyti, kad yra daug palyginti saugių *slapto nepaklusnumo* formų, kurias galima pritaikyti pradinėje stadijoje. Pavyzdžiui, policija ir kariuomenė gali vykdyti įsakymus neefektyviai, nieišskoti žmonių, kurių paieška yra paskelbta, perspėti pasipriešinimo dalyvių dėl planuojamų represijų, areštų ar išsiuntimų, taip pat neteikti vadovybei svarbios informacijos.“ Žr. Джин Шарп, Глава 8. Практика политической борьбы

/ Нацеливание на власть диктаторов // <<http://www.psyfactor.org/lib/sharp.htm>> [žiūrėta 2008 01 19].

<sup>37</sup> Tačiau ne visas valdžiai iš principo yra taip beviltiška. Apskritai paėmus, kiekvienos valstybės elitas tikrai disponuoja kovos su „spalvotuoju virusu“ (žiūrint valdžios akimis) priemonėmis, tik reikia ryžto, susitelkimo ir kuo didesnės nepriklausomybės nuo užsienio. Geriausi pavyzdžiai yra Rusija ir Baltarusija, kur „spalvotosios revoliucijos“ perspektyvos šiandien yra minimalios. Trumpai sakant, šiems stipriai centralizuotiems režimams pavyko padaryti keletą prevencinių dalykų: a) labai stipriai diskredituoti demokratinę opoziciją, kuriai faktiškai buvo prikljuota Tėvynės išdavikų ir valstybę griaunančių reformų vykdytojų etiketė (nors opozicija ir pati šioje šalyse save stipriai diskreditavo ir turi daug trūkumų); b) pamažu tiesiogiai ir / ar netiesiogiai suvalstybinti didžiumą žiniasklaidos (laisvas liko iš esmės tik internetas, bet ir jame aktyviai darbuojasi valdžios specialistai), kuri dabar kasdien šlovina valdančiojo režimo politiką ir jos funkcionierius; c) vis pamaloninti tautiečius pensijų kilimu ir kitų socialinių išmokų didinimu; d) Kremlius labai aktyviai dirba su šalies jaunimu (pavyzdys – judėjimas „Naši“). Pagaliau už V. Putino ir A. Lukašenkos nuagarų stovi stiprios ir ištikimos specialiosios tarnybos ir kariuomenė. Paskutiniaus nesėkmingais „spalvotaisiais bandymais perimti valdžią galima laikyti 2008 m. įvykius Armėnijoje prezidento rinkimų metu ir Mongolijoje po parlamento rinkimų („jurtų revoliucija“). Jų metu valdžia parodė tvirtumą ir sugebėjo numalšinti protestuotojų ryžtą perimti valstybės kontrolę.

<sup>38</sup> Pažymėtina, kad visas Kirgizijoje galėjo pasibaigti daug ramiau. Kaip savo knygoje rašo A. Akajevo duktė B. Akajeva: „Daugybės socialinių apklausų, atliktų prieš vasario mėnesio parlamento rinkimus, duomenimis, situacija šalyje, nors ir nebuvo visai rami, nevertė stipriai nerimauti. Nebuvo jokių ženklų, kad įvyks tokie socialiniai protestai kaip Gruzijoje ir Ukrainoje. (...) Į pirmuosius mitingus apskritai susirinkdavo tik po kelis šimtus žmonių, daugiausia organizatorių giminaičių“, – ir žodžiai „Akajev ketsin“ (tegul Akajevas išeina) iš pradžių neskambėjo net šalies pietuose. Žr. Бермет Акаева. Цветы зла (о так называемой «тюльпановой» революции в Кыргызстане). Москва: Международные отношения, 2006, p. 13–14. Žmonės dar galėtų susitaikyti su tuo, kad valdžia per rinkimų kampaniją, kaip jai įprasta, naudojo administracinius išteklius, tačiau įžūlios falsifikacijos rinkimų metu ir opozicinių kandidatų pašalinimas iš rinkimų perpildė tautos kantrybės taurę. Taip valdžia savo rankomis susilpnino savo ir sustiprino opozicijos pozicijas.

<sup>39</sup> Kyrgyzstan's Tulip Revolution (Interview with Roza Otunbayeva) // Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization. Vol. 13, No. 4 / Fall 2005, p. 483.

<sup>40</sup> Бермет Акаева, 35.

<sup>41</sup> Čia dar verta pateikti citatą iš Marthos Brill Olcott knygos „Antrasis Centrinės Azijos šansas“: „Paprastai tariant, Rusijos ir Kirgizijos bendradarbiavimas vidaus saugumo srityje numatė specialistų iš Kirgizijos mokymą išradingai ir efektyviai taikyti grasinimo ir politinio įbauginimo technikas bei vykdyti reformas, kurios su-

kurtų tik piliečių dalyvavimo politiniame gyvenime iliuziją. (...) Prezidento aplinka nusprendė nesiremti Vašingtono pagalba bei ESBO instruktorių technine parama ir išbandyti „valdomą demokratiją“. Tačiau Akajevo patarėjai iš Rusijos tikriausiai davė jam blogus patarimus, o Kirgizijos jėgos struktūros net po papildomų apmokymų nesugebėjo kontroliuoti didelių žmonių masių.“ Марта Брилл Олкотт. Второй шанс Центральной Азии. Москва, Вашингтон: Моск. Центр Карнеги, Фонд Карнеги за Междунар. Мир, 2005, p. 172, 176 // <<http://www.carnegie.ru/ru/pubs/books/73270.htm>> [žiūrėta 2008 01 19].

<sup>42</sup> Бермет Акаева, 13–15, 35. Apskritai įvykiai Aksy rajone, po kurių iš ministro pirmininko posto pasitraukė K. Bakijevas (nes jam buvo suversta visa kaltė), atskirų ekspertų laikomi A. Akajevo režimo pabaigos pradžia: juo tuomet smarkiai nusivylė ir žmonės, ir jėgos struktūros, ir kai kurie politiniai šalininkai. O dėl teisėsaugos organų susitarimo su opozicija, tai straipsnio autoriui teko pačiam viešėti Kirgizijoje, kur privačių pokalbių metu jis sužinojo, kad, pavyzdžiui, milicininkams didžiausių protestų dieną buvo liepta pasiimti į aikštę civilius drabužius, kuriais jie galiausiai persirengė ir ramiai išsilakstė.

<sup>43</sup> Петр Бологов. Кто бы сомневался? 11 07 2005 // <<http://lenta.ru/articles/2005/07/11/bakiev/>> [žiūrėta 2008 01 21].

<sup>44</sup> Privačiai kalbantis straipsnio autoriui pavyko sužinoti, kad parduotuvių grobstymas buvo selektyvus (grobstė tik parduotuves, tariamai susijusias su A. Akajevo šeima), o tai verčia manyti, kad neramumai buvo kontroliuojami. Be to, įvykių liudininkai straipsnio autoriui papasakojo, kad parlamentą tikrai šturmavo prie nusikaltėlių priskiriami asmenys. Šiame kontekste taip pat siūloma žiūrėti: Erica Marat, 85–97 // <<http://www.jamestown.org/images/pdf/Jamestown-TulipRevolution.pdf>> [žiūrėta 2008 01 21].

<sup>45</sup> Игорь Найденов / Аскар Акаев: Какой же из меня деспот? “НРС” (Европа-СНГ), 2008 01 13. // <<http://www.mignews.com.ua/articles/230128.html>> [žiūrėta 2008 01 21]. A. Akajevas bando aiškinti, kad amerikiečių netenkino jo subalansuota užsienio politika Rusijos, JAV ir Kinijos atžvilgiu: jie norėjo aiškos vienpusės orientacijos į Ameriką. Tačiau po A. Akajevo pasitraukimo Kirgizijos užsienio politika, kitaip negu, pavyzdžiui, Gruzijos, nepasidarė proamerikietiška. Net priešingai – Biškekas pradėjo aktyviau bendradarbiauti su Maskva ir Pekinu. Tai nejaugi amerikiečiai veikė prieš save? Labai abejotina, kad jie aktyviai veltųsi į tokio pobūdžio reikalą, neturėdami rimtesnių garantijų.

<sup>46</sup> Александр Князев, 73.

<sup>47</sup> Г. О. Павловский, 93–100.

<sup>48</sup> Kaip teigia Konstantinas Syroježkinas: „Pagaliau reikia pažymėti, kad rimta protesto priežastimi tiek pietuose, tiek šiaurėje tapo prezidento šeiminės valdžios monopolija ir ekonomikos kontrolė. Beveik visas pelningas verslas Kirgizijoje buvo kontroliuojamas Akajevo giminaičių.“ Žr. Г. О. Павловский (сост.), 107. Garsi publikacija šiuo klausimu yra straipsnis-eilėraštis tuo metu pagrindiniame opoziciniame laikraštyje „Moja stolica – novosti“. Žr. Г. О. Павловский, 209–213. Faktiškai visi

objektyvūs (sisteminiai) tautinio nepasitenkinimo šaltiniai (Tulpių revoliucijos priežastys) yra aptarti žinomo Kirgizijos politologo Marato Kazakpajevio straipsnyje „Kirgizijos maištas, Kirgizijos revoliucija?“ (asmeninis Vadimo Volovojaus archyvas).

<sup>49</sup> Regioniniai (šiaurės ir pietų) klanai yra istoriškai svarbus Kirgizijos politikos veiksnys. A. Akajevas buvo kilęs iš šiaurės ir ilgą laiką protegavo šiaurės klanų interesus, ir tik vėliau jo valdžia tapo šeiminė. Šiuo metu regioniniai klanai Kirgizijoje praranda prasmę, tačiau klanus sudarančios giminės (apie 40 per visą šalį) išlaiko savo politinį vaidmenį. Pavyzdžiui, dabartinis Kirgizijos prezidentas K. Bakijevas valdžioje stiprina ne tiek pietų klanų, kiek savo giminės pozicijas.

<sup>50</sup> Fiona Hill and Kevin Jones. Fear of Democracy or Revolution: The Reaction to Andijon // <[http://www.brookings.edu/~media/Files/rc/articles/2006/summer\\_asia\\_hill/20060606.pdf](http://www.brookings.edu/~media/Files/rc/articles/2006/summer_asia_hill/20060606.pdf)> [žiūrėta 2008 01 27].

<sup>51</sup> Kyrgyzstan's Tulip Revolution (Interview with Roza Otunbayeva), Demokratisziya: The Journal of Post-Soviet Democratization. Vol. 13, No. 4 / Fall 2005, p. 485. Straipsnio autoriui teko pačiam susitikti su R. Otunbajeva, ir ji jam patvirtino šiuos žodžius. Pažymėtina, kad didelio pagrindo meluoti ji neturėjo, nes jos ir K. Bakijevo keliai išsiskyrė, ir apskritai ji nėra panaši į cinišką „spalvotąją“ revoliucionierę (kitaip, pavyzdžiui, negu Julija Tymošenko).

<sup>52</sup> Tam tikrą vaidmenį opozicinės žiniasklaidos priemonės (pirmiausia laikraštis „Моя столица – новости“), žinoma, suvaidino, tačiau jis nebuvo sisteminis ir kryptingas. Taip pat Biškeke nebuvo tokio protestuotojų valdančio „maidano“, koks buvo Kijeve. Tai tik patvirtina hipotezę, kad opozicija iš esmės nekontroliavo Tulpių revoliucijos proceso.

## **SUMMARY**

### ***PHENOMENON OF THE “COLOUR REVOLUTION” IN THE CONTEXT OF THE REVOLUTIONARY THEORY: THE CASE OF “TULIP REVOLUTION” IN KYRGYZSTAN***

Revolutionary studies have a long history starting from Thucydides, Plato and Aristotle, going through historians of Middle Ages and finishing by four generations of modern revolutionary research for the moment. History school (I generation) developed elaborate descriptions of the stages of some of the major social revolutions up to their day (often surprisingly accurate for later events as well) without a clear theory of “why” revolutions occurred or what accounted for their outcomes. The general theories of the 1960s (II generation) of T. R. Gurr, J. C. Davies, Ch. Johnson and others used social psychological and functionalist models to address the “why” question, but were subject to the criticism that their causal variables (relative deprivation, subsystems disequilibria, and the like) were vague, difficult to observe, or hard to measure. The third generation moved to the macrosociological level of comparing national

cases in which the key variables included class relations, the state, the international economy etc. The search for causal patterns of social revolutions was pursued in The-da Skocpol's path-breaking work "States and Social Revolution", the 1979 capstone of third-generation structural theories.

The reign of third-generation theories of revolution appears to be over. No equally dominant fourth-generation theory has yet emerged, but the lineaments of such a theory are clear. A fourth generation of revolution theory is going to reverse all of Skocpol's key stipulations. It treats stability as problematic, sees a wide range of factors and conditions as producing departures from stability, and recognizes that the processes and outcomes of revolutions are mediated by group identity, networks, coalitions and cultural framework; leadership and competing ideologies; and the interplay among rulers, elites, popular groups, and foreign powers in response to ongoing conflicts.

Still the fourth generation of revolutionary studies like all others before it can not fully explain a newly appeared phenomenon in the field of revolutionary research – "colourful revolutions" (do not to speak about many other problems of revolutionary theory, starting from the conundrum of defining revolution term and finishing by the problem of creating of the general theory of revolution). *Colourful revolution* (but not all researchers apply a "revolution" term to this phenomenon) is not well elaborated for the moment. It is clearly related to existing studies of revolution and may be partially explained using their insights (especially defining the causes of the revolutions), but it is unique in its implementation technique. The core idea in this context is a postmodern idea of *bio-power* (conception of the rule over people body and mind), firstly proposed by Michel Foucault. Practice demonstrates that the governments in post-soviet societies are hardly prepared to notice, perceive and counter applying of such technologies used by opposition, but on the other hand the examples of Belarus and Russia shows that it is possible to minimize the possibility of **"colourful revolution" in one separate country. In this context "tulip revolution" in Kyrgyzstan is an example of transformation from classical violent revolution (like "Great Revolutions") to "colourful revolution" (the most demonstrative example is "orange revolution" in the Ukraine) with a great role of accident in this event.**